

KOOPERĀCIJA LAUKSAIMNIECĪBĀ –

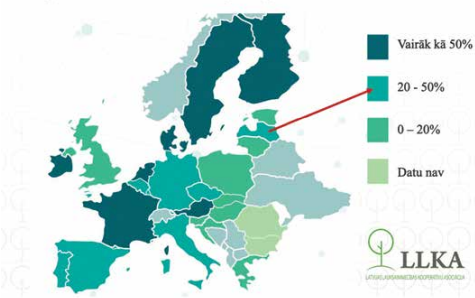
ROLANDS FELDMANIS

Latvijas lauksaimniecības nākotne balstās kooperācijā un savstarpējā sadarbībā. Mūsu valsts nav liela, un arī vietējie uzņēmumi ir salīdzinoši mazi globālo tirgus spēlētāju vidū, kas jau aktīvi darbojas Latvijā. Tikai apvienojot spēkus, lauksaimnieki var nodrošināt konkurētspēju, ilgtspējīgu attīstību gan vietējā, gan starptautiskā līmenī.

Kooperatīvi ir viens no būtiskākajiem lauksaimniecības attīstības stūrakmeņiem gan Latvijā, gan visā Eiropā. Pasaulē darbojas ap 3 miljoniem kooperatīvu, kas apvieno vairāk nekā miljardu biedru – tas ir vairāk nekā 10 % pasaules iedzīvotāju. Tikai lielāko 300 kooperatīvu kopējais apgrozījums pārsniedz 2,4 triljonus eiro, un tie nodrošina darbu 280 miljoniem cilvēku jeb 10 % no pasaules nodarbinātajiem. Lauksaimniecības kooperatīvi ir īpaši nozīmīgi – tie veido lielāko daļu no pasaules vadošajiem kooperatīviem.

Eiropā kooperatīvu kustība ir attīstīta Ziemeļvalstīs – Dānijā, Somijā, Zviedrijā un Norvēģijā –, kur lauksaimniecības kooperatīvi kontrolē vairāk nekā 50 % tirgus. Šajās valstīs izveidojusies spēcīga kooperācijas kultūra, kas balstīta uz ilgtermiņa sadarbību, demokrātisku pārvaldi un biedru līdzdalību lēmumu pieņemšanā. Latvijā šī proporcija ir 20–50 %, bet Lietuvā un Igaunijā – līdz 20 %. Latvijas kooperatīvu kustību apvieno LLKA, kurā darbojas 53 kooperatīvi ar vairāk nekā 5400 saimniecībām.

Tirgus daļu novērtējums Eiropas valstīs:
Dānija, Zviedrija un Somija vairāk kā 50%.
Latvija no 20 līdz 50%, bet Igaunija un Lietuva līdz 20%.

Baltijas valstīs *de jure* darbojas ap 500 kooperatīvu, taču tikai piektā daļa no tiem atbilst visiem kritērijiem – sniedz biedriem nepiecie-

šamos pakalpojumus, nodrošina demokrātisku pārvaldi un ir uzticami sadarbības partneri. Latvijā ir ap 100 kooperatīvu, no kuriem 50 atbilst visiem kritērijiem, kas ir pamats valsts un ES atbalsta saņemšanai. Šāda atbilstība ir būtiska, jo tā nodrošina uzticamību gan biedriem, gan sadarbības partneriem, kā arī piekļuvi dažādiem atbalsta instrumentiem.

Lauksaimniecības kooperatīvu atbilstība noteiktiem kritērijiem ir būtiska, lai tie varētu saņemt valsts un ES atbalstu, kā arī nodrošinātu uzticamību biedriem un sadarbības partneriem. Latvijā no aptuveni 100 kooperatīviem tikai 50 pilnībā atbilst visiem noteiktajiem kritērijiem.

Galvenie atbilstības kritēriji:

- Kooperatīvs sniedz biedriem nepieciešamos pakalpojumus.
  - Nodrošina demokrātisku pārvaldi, kur biedri piedalās lēmumu pieņemšanā.
  - Ir uzticams sadarbības partneris.
  - Atbilstība šiem kritērijiem ir priekšnoteikums valsts un ES atbalsta saņemšanai.
- Šāda atbilstība ļauj kooperatīviem:
- nodrošināt biedriem piekļuvi dažādiem atbalsta instrumentiem;
  - palielināt uzticamību gan biedru, gan sadarbības partneru acīs;
  - veicināt stabilu attīstību un izaugsmi lauksaimniecības nozarē.

Kopumā, tikai tie kooperatīvi, kas atbilst visiem kritērijiem, var pilnvērtīgi izmantot kooperācijas sniegtās priekšrocības un nodrošināt ilgtspējīgu attīstību.

Kooperatīvu atbilstību un auditus veic komisija piecu personu sastāvā: zvērināts revidents, VID un LAD pārstāvis, kā arī divi pārstāvji no LLKA.

Kooperatīvu attīstības dinamika Latvijā ir pozitīva – pēdējo 10 gadu laikā biedru skaits un apgrozījums ir būtiski pieaudzis. 2024. gadā biedru skaits sasniedzis 5314, bet neto apgrozījums pārsniedz 783 miljonus eiro. Šie skaitļi apliecina, ka kooperācija kļūst arvien nozīmīgāka Latvijas lauksaimniecības nozarē, nodrošinot stabilitāti un attīstības iespējas. Kooperatīvu biedru skaita un apgrozījuma pieaugums liecina par uzticības pieaugumu šai sadarbības formai un par tās efektivitāti lauksaimnieku interesēs.

LIELĀKIE KOOPERATĪVI UN TO NOZĪME BALTIJĀ

Skandināvijā un Baltijā darbojas vairāki lieli lauksaimniecības kooperatīvi, kas ir būtiski savas valsts lauksaimniecības attīstībā. Dānijā *Arla Foods* (piens) apvieno vairāk nekā 9000 biedru, *DLG Group* (apgāde) – vairāk nekā 30 000 biedru, bet *Danish Crown* (lopkopība) – vairāk nekā 7000 biedru. Somijā *Metsäliitto Cooperative* (mežs) apvieno pat 90 000 biedru, bet Zviedrijā *Lantmännen* (graudi) – ap 19 000 biedru. Norvēģijā *Nortura* (gaļa) apvieno vairāk nekā 18 000 biedru, *TINE* (piens) – vairāk nekā 10 000 biedru.

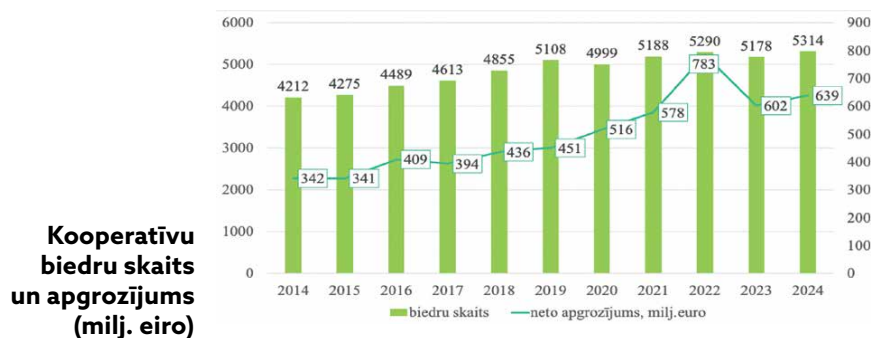
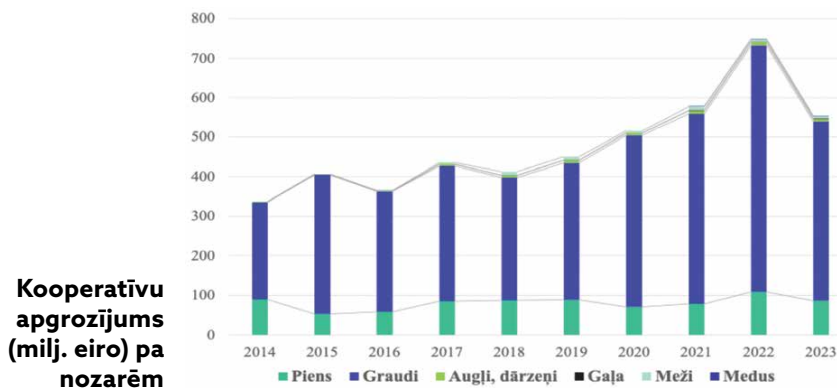
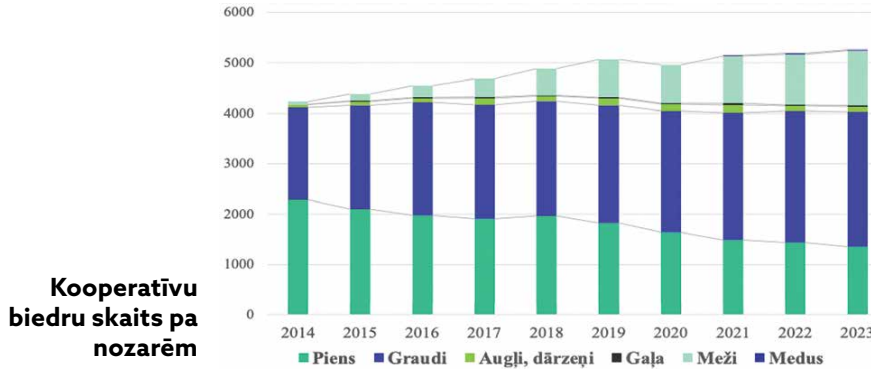
Baltijā lielākie kooperatīvi ir LATRAPS (graudi, >1000 biedru), VAKS (graudi, >500 biedru), *Pienas LT* (piens, >200 biedru), *E-Piim* (piens, >200 biedru) un citi. Šie kooperatīvi nodrošina biedriem iespēju apvienot resursus, uzlabot produkcijas realizāciju un stiprināt konkurētspēju gan vietējā, gan starptautiskā tirgū. LATRAPS, piemēram, ir kļuvis par vienu no vadošajiem graudu kooperatīviem Latvijā, kas spēj nodrošināt biedriem piekļuvi starptautiskajiem tirgiem, kā arī investēt infrastruktūrā un inovācijās.

Latvijā graudu ražošanas kooperatīvi veido 40 % tirgus, piena nozare – 25 %, augļi, ogas un dārzeņi – 20 %, medus nozare – 10 %, meža nozare – 5 %. Gaļas ražošanas kooperatīviem un mājražotājiem nav nozīmīgas tirgus daļas. Šāda tirgus daļu sadalījuma dēļ kooperatīvi ir kļuvuši par galveno spēlētāju lauksaimniecības produktu realizācijā, nodrošinot biedriem labākas cenas, piekļuvi modernām tehnoloģijām un atbalstu krīzes situācijās.

Kooperatīvu biedru skaita izmaiņas un apgrozījuma dinamika Latvijā liecina par stabilu izaugsmi. No 2014. līdz 2024. gadam biedru skaits pieaudzis no aptuveni 4200 līdz vairāk nekā 5300, bet neto apgrozījums – no 342 miljoniem līdz vairāk nekā 780 miljoniem eiro. Šī izaugsme ir īpaši izteikta graudu un piena nozarēs, kur kooperatīvi spējuši piesaistīt jaunus biedrus un paplašināt savu darbību.

EIROPAS UN LATVIJAS PIEREDZE

KOOPERATĪVU SKAITA UN BIEDRU APGROZĪJUMS SADALĪJUMĀ PA NOZARĒM

EIROPAS TENDENCES, PRIEKŠROCĪBAS UN IZAIČINĀJUMI

Eiropā vērojama tendence uz kooperatīvu apvienošanu un konsolidāciju, kas ļauj palielināt tirgus ietekmi, uzlabot loģistiku, investēt inovācijās un nodrošināt biedriem labākus nosacījumus. Lielie kooperatīvi spēj piedāvāt zemniekiem stabilitāti, piekļuvi modernām tehnoloģijām, labākas cenas un atbalstu krīzes situācijās. Tie ir arī spēcīgs partneris sarunās ar pārstrādātājiem un tirgotājiem.

Tomēr liela mēroga kooperatīviem ir arī trūkumi – biedru individuālās vajadzības

var tikt ignorētas, lēmumu pieņemšana kļūst birokrātiskāka, un dažkārt zūd personiskā saikne starp vadību un biedriem. Mazāki kooperatīvi bieži spēj ātrāk pielāgoties vietējām vajadzībām, bet tiem trūkst resursu un ietekmes, ko sniedz lieli uzņēmumi.

Kooperatīva lielums ir izšķirošs faktors, kas nosaka tā spēju investēt attīstībā un inovācijās. Pieaugot apgrozījumam, kooperatīvs var novirzīt arvien lielāku daļu no peļņas stratēģiskiem projektiem, piemēram, savas pārstrādes uzņēmumu izveidei. Šādu pieeju Latvijā veiksmīgi īs-

tenojis LATRAPs, kas, kļūstot par vienu no vadošajiem graudu kooperatīviem, nodibināja savus uzņēmumus – “Latmalt” un “Asns”, tādējādi stiprinot biedru pozīcijas tirgū un radot papildu vērtību. Līdzīgi rīkojas arī lielākie Eiropas kooperatīvi, kuri, pateicoties apjomam, spēj investēt ne tikai pamatlīdzekļos, bet arī attīstības un inovāciju projektos.

Latvijā, īpaši mazajos kooperatīvos, bieži novērojama prakse, ka biedri paši tieši iegādājas vai investē aktīvos, piemēram, pārstrādes uzņēmumos. Šāda pieeja palielina risku – ja pārstrādes uzņēmums nonāk maksātnespējas priekšā, tiek apdraudēta visa kooperatīva pastāvēšana. Eiropas pieredze rāda, ka pārstrādes attīstība ir lielāku kooperatīvu prerogatīva, jo tikai pietiekami liels kooperatīvs spēj nodrošināt gan nepieciešamos ieguldījumus, gan risku diversifikāciju. Tāpēc ilgtspējīgai attīstībai būtiski, lai kooperatīvs būtu pietiekami liels un spēcīgs, lai investīcijas attīstībā būtu drošas un pamatotas.

Eiropas lauksaimniecības kooperatīvi arvien vairāk investē digitalizācijā, ilgtspējā un inovācijās, kas ļauj biedriem pielāgoties mainīgajiem tirgus apstākļiem un vides prasībām. Kooperatīvi veicina arī zināšanu apmaiņu, kopīgu mācību organizēšanu un atbalsta programmas, kas palīdz zemniekiem attīstīt savas saimniecības. Šāda pieeja ļauj lauksaimniekiem būt konkurētspējīgiem ne tikai vietējā, bet arī starptautiskā tirgū.

Latvijas kooperatīvu mērķis ir panākt, lai 80 % lauksaimniecības nozares būtu apvienoti kooperatīvos, kas ļautu attīstīt ražošanu, uzlabot konkurētspēju un nodrošināt stabili ienākumu plūsmu zemniekiem. Šī vīzija balstās uz Eiropas pieredzi, kur kooperācija ir kļuvusi par neatņemamu lauksaimniecības attīstības sastāvdaļu.

Kopumā kooperācija ir būtisks instruments lauksaimnieku izaugsmei, konkurētspējai un drošībai. Dalība kooperatīvā sniedz iespēju apvienot resursus, saņemt atbalstu, uzlabot produkcijas realizāciju un stiprināt lauksaimniecības nozares pozīcijas gan Latvijā, gan Eiropā. Kooperatīvi ir kļuvuši par inovāciju, sadarbības un ilgtspējas dzinējspēku, kas palīdz lauksaimniekiem pārvarēt izaicinājumus un izmantot jaunas iespējas. **LL**